

УДК 332.122(560:477)

Єгорова О. О.

Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України в м. Ужгороді

Манав Е.

Посольство Турецької Республіки в Україні

ДОСВІД ТУРЕЧЧИНИ У СТВОРЕННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ВІЛЬНИХ ЗОН

Розглянуто формування мережі вільних зон у Туреччині та представлено основні поточні організаційно-економічні умови їх функціонування, визначено в динаміці їх результативність за показниками обсягів торгівлі та зайнятості. Окреслено основні проблеми в процесі застосування цього економічного інструменту та державні заходи по їх вирішенню. Також визначено стратегію застосування Туреччиною цього економічного інструментарію в перспективі. Акцентовано увагу на конкурентних перевагах турецьких вільних зон порівняно з українськими вільними (спеціальними) економічними зонами.

Ключові слова: вільна зона, спеціальний режим економічної діяльності, інфраструктура, стимули, торгівля, зайнятість.

Постановка проблеми. Туреччина набула ще за часів Османської імперії багатий досвід в застосуванні різних економічних інструментів стимулювання економічної активності та торгівлі, зокрема таких як зони вільної торгівлі в портах. На початку 1980-х років Туреччина, у зв'язку з переорієнтацією своєї економіки з імпортозаміщуючої на експортноорієнтовану, повернулася до ідеї застосування відповідного економічного інструменту вже з урахуванням світового досвіду та тогочасних тенденцій. Було обрано такий економічний інструмент, як вільні зони (ВЗ), які є викремленими територіями країни, що вважаються виведеними за межі її митної зони та на яких діє спеціальний стимулюючий режим економічної діяльності для суб'єктів господарювання, що сприяє залученню інвестицій, розвитку експортноорієнтованих виробництв і прискорення інтеграції економіки країни до світової. Цей економічний інструмент успішно застосовується Туреччиною вже майже 30 років і відіграє одну з ключових ролей у формуванні сприятливого бізнес середовища, відкритості економіки та її інтеграції у світову. За цей період Туреччина стала членом низки міжнародних союзів, зокрема асоційованим членом ЄС (та готується отримати статус повноправного члена ЄС в найближчі роки), членом Митного Союзу та ін. Членство в зазначених союзах вимагає проведення адаптації законодавства до їх стандартів та умов, в т. ч. і щодо ВЗ. При цьому Туреччина зуміла трансформувати спеціальний режим економічної діяльності для суб'єктів господарювання ВЗ таким чином, щоб зберегти його привабливість для інвесторів. Більше того, функціонування ВЗ розглядається і в стратегічній перспективі за умов майбутнього членства в ЄС. В цьому контексті досвід Туреччини є слухним для України, яка наразі аналогічно інтегрована до Митного та Європейського Союзів, однак не зуміла зберегти конкурентність умов діяльності для інвесторів в рамках аналогічного економічного інструменту – спеціальних (вільних) економічних зонах (СЕЗ), який наразі нівелюється в державній та регіональній політиках. Зазначене і визначає актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою дослідження стали нормативно-правові акти щодо поточних умов діяльності ВЗ в Туреччині, матеріали щодо результатів їх функціонування Міністерства економіки Туреччини та Агентства з підтримки та стимулювання інвестицій, публікації з відповідної тематики в ЗМІ,

а також наукові роботи щодо різних аспектів їх створення та функціонування, зокрема Наджи Карадуман і Зафер Віддіз [1, с. 133-152], Атіе Туманбатур [2, с. 339-356], Айхан Орхан [3, с. 117-131], Гізем Туркгенджи [4, с. 49-57], Тамер Хава [5, с. 113-124].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначені джерела дають можливість сформулювати системне бачення досвіду та перспектив функціонування ВЗ в Туреччині, здійснити порівняльний аналіз з реаліями діяльності СЕЗ в Україні. Наразі в українській науковій літературі відчувається брак відповідної інформації, що й зумовлює доцільність проведення такого дослідження.

Метою статті є узагальнення досвіду функціонування ВЗ в Туреччині, визначення їх конкурентних переваг порівняно з українськими СЕЗ.

Виклад основного матеріалу. Процес створення ВЗ в Туреччині стартував досить оперативно. Відповідна ідея швидко набула законодавчих рамок і одразу ж розпочалася робота по формуванню мережі функціональних одиниць. Так, 6 червня 1985 р. було прийнято рамковий Закон «Про вільні зони» № 3218 [6], який визначив необхідні загальні засади їх створення і функціонування, і зразу ж розпочалася робота по напрацюванню супутніх та внесенню змін до низки діючих нормативних актів. З 1987 р. розпочали діяти перші функціональні одиниці ВЗ – «Мерсін» і «Анталія».

Процес розбудови мережі ВЗ в Туреччині відбувався плановірно. Рішення про створення нових функціональних одиниць приймалися поступово впродовж 1985-2000 рр. Загалом за цей період було прийнято рішення про створення 23 ВЗ в 18 провінціях. Нині функціонує 19 ВЗ, діяльність в двох ВЗ («Східна Анатолія» і «Вільна міжнародна фондова зона») призупинилася та ще в двох ВЗ («Сакарья Шовковий шлях» та «Зонгулдак Філіос»), рішення про створення яких були прийняті в 2007 р. [7] та в 2008 р. [8]), ще не розпочиналася через незавершене будівництво інфраструктури. Відмітимо, що період між прийняттям рішення про створення ВЗ та початком діяльності в її рамках резидентів переважно є досить коротким і в більшості зон складає 1-2 роки.

Загальна площа наразі функціонуючих ВЗ складає 24 кмІ, що становить 0,01% загальної площі провінцій їх розташування та 0,003% загальної площі Туреччини. Більшість ВЗ розташовані у прикордонних провінціях з виходом до суміжної Сирії та/або до одного або одразу до двох

морів (Егейського, Мраморного, Чорного, Середземного). В результаті такого розташування максимально використовується особливе геополітичне положення Туреччини, а резиденти зон отримують доступ до ринків країн ЄС, СНД та Близького Сходу. За рівнем економічного розвитку провінції розташування ВЗ значно різняться – від розвинених до депресивних (від 1-го до 6-го рівнів економічного розвитку відповідно до класифікації, яка застосовується в Туреччині).

В таблиці 1 наведено перелік функціональних одиниць ВЗ, провінції їх розташування, рік заснування, період фактичного функціонування та площа.

Наразі діяльність ВЗ в Туреччині регулюється низкою нормативно-правових актів, основними з яких є Закон «Про вільні зони» від 1985 р. з подальшими змінами та доповненнями [6] та Інструкція по управлінню вільними зонами від 1993 р. [11]. Відповідно до положень цих та деяких інших нормативно-правових актів, основні умови функціонування ВЗ в Туреччині є наступними:

- створення та визначення меж здійснюється Радою Міністрів Туреччини;
- управління діяльністю здійснюється Департаментом з управління ВЗ Міністерства економіки Туреччини;
- необмежений період їх функціонування;
- дві моделі власності на землю, інфраструктуру та будівлі:
 - державно-приватна (державні інфраструктура та/або земля, приватні інфраструктура та/або будівлі),

- приватна;
- готова до використання інфраструктура (стандартні офісні, складські та виробничі площі з електро-, водо-, газо-, очисними та комунікаційними мережами) або надання можливості інвесторам зведення за їх кошт виробничих потужностей відповідно до індивідуальних потреб;
- можливість вибору резидентами виду економічної діяльності серед таких як дослідження і розробки, виробництво, програмне забезпечення, торгівля, складська діяльність, пакування, банківська справа, страхування;
- відсутність вікових обмежень на ввіз та використання резидентами обладнання, в т. ч. попередньо вживаного;
- можливість вільного переведення доходів та прибутків (без спеціальних дозволів), отриманих від діяльності в зоні, до Туреччини або інших країн;
- відсутність часових обмежень на термін перебування товарів в зоні;
- діє системи фіскальних стимулів та преференцій для резидентів серед яких:
 - застосування режиму вільної митної зони до товарів які ввозяться в зону або вивозяться з неї в Туреччину, країни ЄС та треті країни (звільнення від сплати ввізного мита і інших супутніх зборів та ПДВ),
 - звільнення від сплати податку на прибуток (дохід) або корпоративного податку для резидентів, які здійснюють промислово діяльність,
 - звільнення від сплати або зниження ставки (до 50%) податку на дохід працівників, які працюють на резидентів з обсягом експорту 85%,

Таблиця 1

Вільні зони Туреччини [7; 8; 9; 10]

Провінції		ВЗ (назви)	Рішення про заснування (рік)	Період фактичного функціонування (роки)	Площа (м ²)**
назви	1-6*				
Мерсін	3	Мерсін	1985	з 1987 по сьогодні	786000
Анталія	1	Анталія	1985	1987 по сьогодні	433985
Ізмір	1	Егейська	1987	з 1990 по сьогодні	2200000
		Ізмір	1997	з 1998 по сьогодні	1760000
Стамбул	1	Стамбульський аеропорт Ататюрк	1990	з 1990 по сьогодні	180152
		Стамбульська Фракія	1990	з 1998 по сьогодні	387500
		Стамбульська зона промисловості і шкіряних виробів	1992	з 1995 по сьогодні	460000
		Вільна міжнародна фондова зона	1995	1997	н/д
Трабзон	3	Трабзон	1990	з 1992 по сьогодні	38000
Адана	2	Адана Йумурталік	1992	з 1998 по сьогодні	4500000
Мардін	6	Мардін	1994	з 1995 по сьогодні	515000
Самсун	3	Самсун	1995	з 1998 по сьогодні	73000
Текірдаг	2	Європа	1996	з 1999 по сьогодні	2000000
Різе	4	Різе	1997	з 1998 по сьогодні	55000
Кайсері	2	Кайсері	1997	з 1998 по сьогодні	6905000
Газіантеп	3	Газіантеп	1998	з 1999 по сьогодні	1404467
Коджаелі	1	Тубітак МАМ	1999	з 2002 по сьогодні	360000
		Коджаелі	2000	з 2001 по сьогодні	678834
Денізли	2	Денізли	2000	з 2002 по сьогодні	430000
Бурса	1	Бурса	2000	з 2001 по сьогодні	825000
Ерзурум	5	Східна Анатолія	1995	1996-2004	н/д
Сакарья	2	Шовковий шлях	2007	н/з	н/з
Зонгулдак		Філіос	2008	н/з	н/з
Загалом	1-6	20 зон	1985-2000	1987-2002	23991938

Примітка: складено авторами на основі вказаних джерел.

Умовні позначення: * - рівні економічного розвитку провінцій Туреччини; ** - дані станом на липень 2009 р.; н/з – реалізація проектів не здійснюється; н/д – дані відсутні.

- здійснення платежів в зоні в конвертованій валюті.

Зазначимо, що процедура відбору резидентів ВЗ (видача операційних ліцензій) та отримання дозволів на будівництво і експлуатацію будівель, а також на використання землі є однаковою для всіх бажаних суб'єктів господарювання (ними можуть бути національні та іноземні суб'єкти господарювання, незалежно від їх резиденства) та швидкою за часом (не більше кількох тижнів). Вона розпочинається із подачі відповідної заявки суб'єкта господарювання до Міністерства економіки Туреччини, до якої додається ще низка документів, а саме: оригінал і копії банківської квитанції про сплату реєстраційного збору 5 тис дол. США; інформаційний листа про характер компанії і її майбутній вид діяльності в ВЗ; документ, що підтверджує зразки підписів уповноважених осіб компанії; копії публікації у газеті Торгового реєстру інформації про реєстрацію компанії; довідки, що відображають надходження іноземної валюти на рахунок компанії за останні 3 роки (якщо такі мали місце) та для банківських установ – дозвіл Секретаріату у справах казначейства Апарату Прем'єр-міністра Турецької Республіки на право створювати філії або відділення банку в ВЗ. При їх розгляді приймаються до уваги такі показники діяльності компанії, як сприяння збільшенню експорту, розширення зайнятості, ввезення передових технологій, екологічність виробництва тощо. В разі схвалення заявки компанія-заявник має впродовж 30 днів підписати контракт з адміністрацією обраної ВЗ про оренду приміщення або певної ділянки землі, копія якого додається до основного пакету документів. Ліцензія на операційну діяльність може супроводжуватися дозволом на будівництво і/або дозволом на освоєння приміщення залежно від умов, викладених у заявці. При відхиленні заявки сплачений реєстраційний збір повертається заявникам в повному обсязі.

Термін дії операційної ліцензії визначається в кожному випадку індивідуально і залежить від виду економічної діяльності суб'єкта господарювання. Найдовший термін дії ліцензії складає 45 років і надається для інвесторів, які здійснюватимуть промислове виробництво та зводитимуть власні промислові потужності на території ВЗ. Для орендарів вже готових промислових потужностей термін дії ліцензії складає 20 років. Термін дії ліцензій для суб'єктів господарювання, які здійснюватимуть інші види діяльності, до прикладу торгівлю, операційна ліцензія видається на 15 років за умови оренди офісних приміщень та на 30 років – за умови їх будівництва. Таким чином, функціонування ВЗ спрямоване на залучення середньо та довгострокових інвестицій.

Загалом, підхід Туреччини до процесу створення та функціонування ВЗ, включаючи вибір місця їх географічного розташування, умови створення та функціонування є системним та зорієнтованим на створення додаткових переваг для залучення інвесторів, зокрема порівняно з аналогічними зонами в інших країнах. Мова йде, в першу чергу, про сформовану систему фіскальних пільг, яка є суттєвою для інвесторів (до прикладу, загальні по країні ставки корпоративного податку становлять 20% і податку з доходів громадян – від 15 до 35%; аналогічні або близькі за рівнем ставки застосовуються в інших сусідніх країнах); про знижені порівняно із загальними ставками тарифи на оренду землі, приміщень та ін., користування електро-газо та інши-

ми комунікаційними мережами; про можливість реалізації продукції, виготовленої у ВЗ, не тільки на ринках третіх країн або між ВЗ, а і на території самої Туреччини, що відкриває доступ одразу до кількох найбільших світових ринків збуту продукції та послуг. Інвесторів в Туреччину приваблює, поряд зі спеціально сформованими стимулами в рамках вільних зон, ще й вартість робочої сили, яка в середньому становить лише 10% вартості робочої сили в розвинених країнах.

Зазначимо, що турецькі ВЗ вигідно вирізняються за своїми умовами порівняно з українськими СЕЗ. Станом на 01.04.2014 р. законодавством України передбачено функціонування 11 СЕЗ на локальних територіях в 8 регіонах загальною площею 54,8 км² (що становить 0,001% території країни), і лише на 6 з них здійснюється реалізація інвестиційних проектів. При цьому діяльність однієї СЕЗ («Інтерпорт Ковель») так і не розпочалася через незавершеність формування нормативно-правової бази, а ще чотирьох («Порт Крим», «Миколаїв», «Курорт-поліс Трускавець», «Азов») завчасно припинилася. Українські СЕЗ програють турецьким ВЗ через такі умови, як: складні і бюрократизовані системи їх створення (необхідне прийняття окремого закону Верховною Радою України щодо кожної функціональної одиниці) та набуття статусу їх резидента; обмеженість терміну їх діяльності (від 20 до 60 років і наразі передбачений граничний період їх функціонування коливаться від 2020 до 2058 р.); відсутність підготовленої інфраструктури та комунікаційних мереж (фактично розбудова інфраструктури здійснювалася інвесторами, хоча мала бути профінансована за рахунок держави); відсутність системи преференцій та стимулів для резидентів [12, с. 168, 170, 172].

Крім того, актуальні умови функціонування ВЗ Туреччини доступні на сайтах як відомств, які опікуються їх функціонуванням, так і самих їх функціональних одиниць (як правило, на двох мовах – турецькій та англійській).

Про успішність Туреччини у віднайденні балансу між необхідними та достатніми стимулами для суб'єктів господарювання ВЗ свідчать досягнуті результати та в цілому позитивна їх динаміка.

Відповідно до даних Міністерства економіки Туреччини, основні результати функціонування ВЗ Туреччини (без врахування результатів Вільної міжнародної фондової зони) станом на 31.12.2013 р. наступні:

- залучено 3027 резидентів, з яких, відповідно до виданих операційних ліцензій, 1466 займається торговельною діяльністю, 928 виробничою діяльністю та ще 633 іншими видами діяльності;

- товарооборот склав 301 млрд дол. США за весь період функціонування ВЗ і річний його показник 2011-2013 рр. утримується на рівні понад 20 млрд дол. США і в його структурі переважають торговельні потоки товарів промислового виробництва з третіми країнами, головним чином, країнами СНД, ЄС та ОЕСР;

- створено 57010 нових робочих місць [13].

Зауважимо, що досягнуті результати ВЗ Туреччини враз перевищують результати СЕЗ України. Хоча співставлення результатів застосування цього економічного інструменту в обох країнах утруднено через різну систему показників, які застосовуються для моніторингу їх діяльності, тим не менше масштабність розриву очевидна, зокрема:

- кількість суб'єктів господарювання СЕЗ станом на 01.01.2014 р. склала 85 (максимальна їх кількість була 161 в 2004 р.);

Таблиця 2

Динаміка товарообороту ВЗ Туреччини в 1998-2013 рр.(млн дол. США)

Назва ВЗ	1988-1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Загалом
Мерсін	542,8	420,4	414,6	543,1	927,7	1400,0	1650,1	1792,6	1697,1	1504,4	1767,9	1337,8	1643,1	2766,3	2720,0	2128,2	1884	2556,3	2638,9	1918,6	2227,3	2688,0	3832,2	3532,3	4455,7
Анталія	43,9	14,8	30,4	26,8	89,0	176,0	141,2	180,6	168,1	176,2	215,1	185,0	246	339,2	437,5	505,3	551	545,5	729,2	605,9	716,7	731,3	749,7	902,4	8546,8
Егейська	0,08	28,1	55,8	227,7	453,0	704,1	912,9	1429,7	1446,4	1188,9	1662,6	1291,9	1828,9	2642,6	3241,0	3766,0	4001	4092,8	3764,0	2658,7	2502,9	5747,5	5221,9	4680,2	53548,68
Стамбульський аеро-порт Атаатюрк	1,6	27,9	121,8	173,7	444,9	437,9	510,3	866,2	1778,1	2196,9	2893,2	2193,7	2475,2	3022,8	3723,1	3454,0	3220	3618,9	3539,0	2957,8	2718,1	2241,5	2108,6	1797,4	46317,6
Трабзон	-	-	4,9	13,6	44,1	148,8	119,3	96,2	57,5	26,7	15,9	36,7	48,5	47	15,3	15,5	14	38,8	67,1	42,7	48,5	90,2	70,1	57,8	1119,2
Стамбульська зона промисловості та шкільних виробів	-	-	-	-	-	-	295,9	1128,8	2354,5	2486,4	4059,4	2324,9	2828	4076,8	5891,3	6591,4	6953	6321,3	6001,7	3887,2	4270,8	3603,2	3220,1	3387,7	69642,4
Мардін	-	-	-	-	-	-	1,4	13,8	13,7	5,3	5,5	5,3	23,6	19,6	10,2	5,1	2	0,1	0	0	6,9	2,6	0	0	115,1
Східна Анатолія	-	-	-	-	-	-	3,1	1,0	0,5	0,6	1,8	1,9	0,2	0,08	0,08	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	9,26
Стамбульська Фракція	-	-	-	-	-	-	-	-	19,8	92,8	181,5	237,9	659,2	1145,6	1689,6	2209,8	2444	2290,3	1862,8	1190,0	1481,0	1533,7	1448,6	1724,0	20205,6
Ізмір	-	-	-	-	-	-	-	-	178,6	180,7	240,3	251,5	277,4	301,6	309,2	314,9	333	423,8	412,9	280,0	307,9	356,6	326,5	368,3	4913,2
Самсун	-	-	-	-	-	-	-	-	2,0	4,4	16,8	12,3	11,9	17,2	85,6	58,6	55	95,8	406	37,3	93,0	118,4	70,1	91,5	1090,3
Різе	-	-	-	-	-	-	-	-	1,7	12,0	15,8	16,4	11,3	11,0	38,7	20,8	8	11,6	6,8	6,5	3,7	4,6	4,0	3,7	176,6
Адена Йумургалік	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,2	60,9	59,3	46,8	74,9	70,2	84,9	77	160,8	263,1	172,9	219,5	265,6	295,8	397,5	2251,4
Європа	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12,8	105,7	2212,9	343,1	570,5	907,1	1084,4	1333	1498,7	1575,7	1181,0	1288,6	2059,5	2364,9	2489,9	18977,8
Кайсері	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,7	22,6	27,1	83,6	157,2	297,6	362,4	520	646,9	702,9	442,4	525,0	700,7	697,0	798,3	5984,4
Газіантеп	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15,8	35,7	54,4	109,6	207,2	156,9	132,4	94	72,8	143,3	110,7	128,4	112,1	102,7	199,0	1675
Бурса	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	82,3	448,2	1108,8	2229,4	2262,3	1933	1619,1	1604,6	1279,5	1352,3	1571,6	1582,3	1907,4	15892,6
Тубігак МАМ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,2	9,6	12,3	14,9	30	47,1	111,7	164,8	231,6	196,8	208,0	233,7	1265,7
Коджаелі	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9,2	29,2	122,7	182,7	255	467,1	705,3	810,7	387,9	549,6	738,3	662,7	4920,4
Денізілі	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,5	41,0	138,5	169,3	66	74,8	43,6	33,1	62,0	67,7	72,3	56,8	828,6
Загалом	588,38	491,2	627,5	984,9	1958,7	2866,8	3654,2	5508,9	7718	7906,8	11300,7	10331,3	11102,5	15499,38	19801,28	23382,9	23823	24582,5	24578,6	17759,8	18572,1	22946,2	23053,1	23240,6	301939,34

Примітка: складено авторами на основі даних Міністерства економіки Туреччини.

Умовні позначення: - - ВЗ не були створені та/або не розпочали діяльності; н/з - реалізація проєктів не здійснюється.

- дохід (виручка) від реалізації продукції за весь період функціонування СЕЗ склав 9 млрд дол. США станом на 01.01.2013 р.;

- середньооблікова чисельність штатних працівників СЕЗ станом на 01.01.2014 р. склала 7450 [12, с. 167-168].

Крім того, результати функціонування ВЗ Туреччини є відкритими і представлені у вільному доступі, зокрема на сайті Міністерства економіки Туреччини, а результати функціонування СЕЗ України є закритими статистичними даними і надаються користувачам тільки за визначену плату, що обмежує доступ до них та призвело до неодноразового спекулювання неправдивими даними в ЗМІ та навіть в органах державної влади, зокрема Верховній Раді України.

Вплив ВЗ на економіку Туреччини є суттєвим, незважаючи на локальність застосування цього економічного інструментарію. Частка торгівлі ВЗ у структурі ВВП Туреччини у 2010 р. складала 2,5%.

Щодо динаміки основних показників (таблиці 2 і 3), то загальні тренди по різним показникам різняться. Загальний тренд по кількості виданих ліцензій в останні роки є низхідним (з 3936 станом на 31.12.2009 р. до 3027 станом на 31.12.2013 р.). Загальні тренди по показникам обсягів торгівлі за період 1988-2013 рр. та кількості зайнятих є висхідними. Тільки кілька разів спостерігалися злами загальних висхідних трендів (в 1991 р., 2001 р. і 2008 р. обсягів торгівлі та в 2009 р. кількості зайнятих працівників, що було зумовлено зниженням відповідних показників в деяких функціональних одиницях ВЗ в результаті політичної та економічної нестабільності в країні в 1991 р., внутрішньоекономічної кризи в 2001 р. та наслідків світової економічної кризи 2008 р.), однак їх динаміка швидко набувала позитивних значень.

Таким чином, серед ВЗ-лідерів за досягнутими показниками слід виділити «Стамбульську вільну

зону промисловості і шкіряних виробів», «Егейську», «Стамбульський аеропорт Ататюрк», «Мерсін», «Анатоля», «Європа» та «Бурса». Частка зазначених ВЗ складає 85% у обсягах товарообороту та 80% у кількості створених робочих місць.

На першому етапі розбудови мережі ВЗ виникла низка труднощів, переважно організаційно та координаційного характерів, які незабаром були усунені відповідними законодавчими правками. Зокрема, було удосконалено та спрощено процедуру створення окремих функціональних одиниць, визначено систему ефективної координації між різними міністерствами, залученими до діяльності ВЗ. До прикладу, для забезпечення швидкого пересування товарів на територію та з території ВЗ скоординовано функції Міністерства фінансів та Міністерства митниці і торгівлі Туреччини.

Щодо термінів вступу Туреччини в ЄС, то наразі перспектива повноцінного членства в ЄС залишається невизначеною, оскільки відповідні офіційні переговори стримуються через відсутність консолідованого бажання країн-учасниць ЄС щодо подальшого розширення. Нагадаємо, що у 1999 р. Туреччина отримала статус кандидата в члени ЄС та, за оцінками експертів, до 2005 р. виконала всі основні умови, необхідні для вступу до ЄС. Проте з набуттям повноправного членства в ЄС система стимулів для суб'єктів господарювання ВЗ зазнає змін.

Останніми роками спостерігається розвиток сутнісного наповнення та розширення географічних рамок розташування ВЗ. Мова йде, в першу чергу, про створення вузькоспеціалізованих ВЗ і спільних ВЗ між Туреччиною та іншими країнами.

Так, в останні роки в Туреччині розробляється та втілюється в життя ідея створення вільних медичних зон для подальшого утримання своєї позиції у трійці країн-лідерів з медичного туризму (разом із США та Бразилією, яка була досягнута за рахунок низьких цін на високий рівень медичних послуг). Ця ідея була запозичена Туреччиною з досвіду ОАЕ, де в Дубаї функціонує

Таблиця 3

Динаміка зайнятості у ВЗ Туреччини в 2007-2013 рр. (од.)

Назва ВЗ	2008*	2009*	2010*	2011*	2012*	2013*
Мерсін	6855	6219	6191	6537	7829	8208
Анталія	3803	3147	2756	3328	3627	3710
Егейська	14141	13848	18312	19057	19970	17265
Стамбульський аеропорт Ататюрк	1579	993	974	892	1271	1185
Трабзон	57	65	71	88	83	52
Стамбульська зона промисловості та шкіряних виробів	3821	2513	2355	2929	2820	4344
Мардін	6	15	17	19	5	4
Східна Анатоля	0					
Стамбульська Фракія	1475	1328	1429	1385	1304	1576
Ізмір	227	1537	1398	1493	1505	1471
Самсун	116	207	229	281	367	408
Різе	13	13	0	0	0	4
Адана Йумурталік	485	227	237	286	211	758
Європа	2384	1911	1952	2153	2153	3012
Кайсері	1559	1251	1425	1582	1792	2797
Газіантеп	161	164	174	225	183	141
Бурса	7255	6341	6070	8123	8041	7940
Тубітак МАМ	2056	1990	2255	2684	3103	2699
Коджаелі	2550	2274	2785	2920	1636	1398
Денізли	58	42	54	40	38	38
Загалом	50641	44085	46684	54022	55938	57010

Примітка: складено авторами на основі даних Міністерства економіки Туреччини

Умовне позначення: * – станом на 31 грудня відповідного року.

аналогічна зона, в якій сконцентровані медичні, реабілітаційні, оздоровчі і лікарняні та туристичні структури, необхідні для повноцінного лікування та відпочинку. Однак Туреччина розробляє власну модель таких зон і вони не будуть точною копією відповідної структури в Дубаї. Цим процесом опікуються три міністерства – охорони здоров'я, економіки та туризму. Ці зони планується будувати недалеко від великих транспортних вузлів і наразі мова йде про створення вільних медичних зон в Стамбулі, Анталії, Анкарі і Діярбакирі з відповідними приватними та державними об'єктами охорони здоров'я. В результаті їх діяльності очікується прямиий ефект у вигляді збільшення потоку іноземних пацієнтів, головним чином з суміжних країн, та опосередкований – збільшення туристичного потоку за рахунок таких пацієнтів, які залишатимуться після медичного лікування також і на курортно-туристичний відпочинок. Серед переваг таких зон буде можливість залучення іноземного медичного персоналу (в медичних закладах на решті території Туреччини діє відповідна заборона), а також низка податкових та інвестиційних стимулів, зокрема звільнення від сплати податків при імпорті медичного обладнання.

В останні роки Туреччиною ведеться робота над створенням спільних ВЗ в різних країнах, які відкривають нові перспективи для турецьких інвесторів. Туреччина вже домовилася з Йорданією про створення таких двох ВЗ в її провінціях Акабі і Аль-Мафрек, що забезпечить збільшення обсягу

турецьких інвестицій в цю країну до 1 млрд дол. США [14]. Очікується, що діючі в рамках ВЗ турецькі компанії матимуть переваги при реалізації інфраструктурних проєктів, а також користуватимуться іншими пільгами при торгівлі з країнами Близького Сходу і Північної Африки. Наразі лунають заяви про створення такої ВЗ і в Ірані [15].

Крім того, Туреччина веде роботу по розширенню своєї присутності в інших аналогічних структурах сусідніх країн, зокрема створення спільних турецько-білоруських кластерів на території вільних економічних зон Білорусі [16].

Висновки і пропозиції. Зважений, системний та послідовний підхід Туреччини до запровадження ВЗ широкої спеціалізації забезпечив їх привабливість для інвесторів, високу результативність та в цілому позитивну динаміку основних економічних показників впродовж всього періоду їх функціонування. Туреччина й надалі розглядає їх функціонування перспективним. Більше того, Туреччина розпочала створення ВЗ за своєю моделлю в інших країнах. Передаючи досвід та долучаючись до фінансування розбудови інфраструктури в цих ВЗ, вона очікує на спеціальні привабливі умови для своїх інвесторів. Поряд з цим спостерігається створення також нових моноспеціалізованих ВЗ в самій Туреччині – вільних медичних зон. Порівняння умов та досягнутих результатів турецьких ВЗ з українськими СЕЗ демонструє неконкурентність останніх. Отже, турецький досвід щодо ВЗ доцільно враховувати при переосмисленні засад створення та функціонування українських СЕЗ.

Список літератури:

1. Karaduman N. Serbest bölge uygulamalarının dış ticarete ve yabancı sermayeye katkıları / Naci Karaduman, Zafer Vildiz // Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. – 2002. – № 7(1) – С. 133-152.
2. Tümenbatur A. Serbest bölgeler ve Türkiye ekonomisine katkıları üzerine bgr değerlendirme / Atiye Tümenbatur // Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. – 2012. – № 21(3) – С. 339-356.
3. Orhan A. Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: KOSBAĞ Örneği / Ayhan Orhan // Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. – 2003. – № 5(1). – С. 117-131.
4. Türkgenci G. Türkiye Serbest Bölgelerinin Kalkınmaya Etkisi / Gizem Türkgenci // Uluslararası Ekonomik Sorunlar. – 2008. – № 34. – С. 49-57.
5. Hava T. Serbest bölgeler ve Ege serbest bölgesi: bir durum değerlendirmesi / H. Tamer Hava // Dergisi. 1999. – № 14(1). – С. 113-124.
6. Serbest Bölgeler Kanunu № 3218 : Закон Туреччини від 06.06.1985 р. // Міністерство економіки Туреччини : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ekonomi.gov.tr/upload/9A13978F-19DB-2C7D-3DE576A28EB86564/seb_kanun.pdf.
7. Bakanlar Kurulu Kararı № 2007/12340 : рішення Ради Міністрів Туреччини від 12.03.2007 р. // Resmo Gazete : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/07/20070710-1.htm>.
8. Bakanlar Kurulu Kararı № 2008/14087 : рішення Ради Міністрів Туреччини від 01.09.2008 р. // Resmo Gazete : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080920-1.htm>.
9. Overseas Investnet and Services // Міністерство економіки Туреччини : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economy.gov.tr/upload/FA7B68AE-CBB2-2A00-B79D2D5CFBCBBDE5/General_info.pdf.
10. Free Zones in Turkey // Японський інститут іноземного інвестування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.joi.or.jp/modules/investment/custom/documents/TUR_Free_Zones_in_Turkey.pdf.
11. Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği : інструкція до закону від 10.03.1993 р. // Міністерство економіки Туреччини : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ekonomi.gov.tr/upload/9BC90AFF-19DB-2C7D-3D91239DC8149C83/seb_yonetmelik.pdf.
12. Єгорова О.О. Спеціальні економічні зони України: результати, проблеми та перспективи / О.О. Єгорова // Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія «Економічні науки»). – 2014 р. – № 5. – С. 167-173.
13. Serbest Bölgeler İstatistikleri // Міністерство економіки Туреччини : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=DB0F9C70-D8D3-8566-452017EB264254F4>.
14. Турция создаст две свободные экономические зоны в Иордании // Ислам News [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.islamnews.ru/news-139837.html>.
15. Турция и Иран могут создать свободную экономическую зону // Діловий щотижневик «Капитал.kz» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kapital.kz/world/24039/turciya-i-iran-mogut-sozdat-svobodnuyu-ekonomicheskuyu-zonu.html>.
16. О визите в Турцию делегации Министерства экономики и администрации свободных экономических зон Беларуси // Генеральне консульство Республіки Білорусь в м. Стамбулі : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://istanbul.mfa.gov.by/ru/embassy/news/d16347930163297e.html>.

Егорова О. А.

Региональный филиал Национального института стратегических исследований при Президенте Украины в г. Ужгород

Манав Э.

Посольство Турецкой Республики в Украине

ОПЫТ ТУРЦИИ В СОЗДАНИИ И ФУНКЦИОНИРОВАНИИ СВОБОДНЫХ ЗОН

Резюме

Рассмотрено формирование сети свободных зон в Турции и представлены основные текущие организационно-экономические условия их функционирования, определена их результативность в динамике по показателям объемов торговли и занятости. Очерчены основные проблемы, которые возникли в процессе применения этого экономического инструмента, и государственные меры по их решению. Также определена стратегия применения Турцией этого экономического инструментария в перспективе. Акцентировано внимание на конкурентных преимуществах турецких свободных зон по сравнению с украинскими свободными (специальными) экономическими зонами.

Ключевые слова: свободная зона, специальный режим экономической деятельности, инфраструктура, стимулы, торговля, занятость.

Yehorova O. O.

Regional Branch of the National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine in Uzhgorod

Manav E.

Embassy of Turkey in Ukraine

EXPERIENCE OF TURKEY IN THE FREE ZONES ESTABLISHMENT AND OPERATION

Summary

The formation of a network of free zones in Turkey is considered, main current organizational and economic conditions of their operation are presented, and their effectiveness in the dynamics of trade and employment figures are defined. The main problems in the application of this economic instrument and government measures to address them are outlined. The strategy of further usage of this economic instrument by Turkey is outlined too. Attention is focused on the competitive advantages of Turkish free zones in comparison to the Ukrainian free (special) economic zones.

Key words: a free zone, a special regime of economic activities, an infrastructure, incentives, trade, employment.

УДК 339.9.012.435

Іванов Є. І.

Український державний університет фінансів і міжнародної торгівлі

ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

У статті досліджено характерні риси технічних заходів регулювання міжнародної торгівлі. Проаналізовано масштаби поширення технічних заходів, їх вплив на формування торговельних відносин між країнами з різним рівнем економічного розвитку. Досліджено вплив від застосування технічних заходів регулювання міжнародної торгівлі на ринкову рівновагу і добробут, а також пов'язані з цим економічні ефекти зростання виробничих витрат і зростання попиту на продукцію.

Ключові слова: технічні заходи, технічні бар'єри у торгівлі, санітарні і фіто-санітарні заходи, нетарифний протекціонізм, ефект зростання виробничих витрат, ефект зростання попиту.

Постановка проблеми. Регулювання міжнародної торгівлі на сучасному етапі зatoryного процесу виходу з світової фінансово-економічної кризи характеризується постійним вдосконаленням та розширенням нетарифного інструментарію, спрямованого на захист внутрішніх ринків. Серед широкого кола нетарифних заходів найбільш дискусійною залишається роль технічних заходів регулювання (технічних бар'єрів у торгівлі та санітарних і фітосанітарних норм) у зв'язку з амбівалентним характером їх впливу (зростанням протекціонізму з одного боку та забезпеченням вищих стандартів якості життя з другого), що до-

зволяє урядам багатьох країн виправдовувати їх застосування. Це обумовлює необхідність дослідження дійсної мети використання зазначених інструментів регулювання зовнішньої торгівлі.

Кількість нотифікацій (офіційних звернень до СОТ з боку країн-учасниць з повідомленням про намір застосувати заходи протекціонізму), поданих у 2013 р. щодо введення в дію нових технічних заходів, сягнула 1077, перевищивши відповідний показник за попередній рік на 10,2% [1]. Для порівняння, у 2013 р. в рамках СОТ було ініційовано лише 283 антидемпінгових розслідувань [2]. Це свідчить про невпинно зростаючий інтер-